

דו לשוניות סיכויים וסיכונים | נאווה נבו ועלית אולשטיין

למאמר המלא

הנושאים בהם נעסוק:

- מצבים שונים שבהם נוצרת דו-לשוניות
- מיהו דו-לשוני?
- אלו גורמים משפיעים על הבחירה של הדו-לשוני להשתמש בשפה זו או אחרת?
- היחס לדו-לשוניות בעבר ובהווה
- יתרונות הדו-לשוניות
- חסרונות אפשריים של הדו-לשוניות
- האם דו-לשוניות מוקדמת עדיפה על מאוחרת?
- חינוך דו-לשוני

מצבים שונים המובילים לדו-לשוניות

ישנם מצבים שונים של דו-לשוניות,
העיקריים שבהם:

מצבי הגירה

שפה זרה
הנלמדת
במסגרת מערכת
החינוך

שפות הבית
(הורים שהינם דו-
לשוניים, או מדברים
שפות שונות זה מזה, או
הורים דוברי שפה שונה
מן השפה השלטת
בסביבה)

בישראל - עברית היא שפת הרוב לצד שפות
נוספות התופסות מקום משמעותי.

מיהו דו-לשוני?

דו-לשוניות מתייחסת לשליטה של אדם בשתי שפות בדיבור ובכתיבה ובקריאה. לדו לשוניות אין הגדרה אחת אבסולוטית, מכיוון שיכולה להיות שונות ביחסי השליטה בין השפות.

מצבי דו-לשוניות שונים:

בשפה הפחות שגורה - יכולת קריאה וכתיבה גבוהה מיכולת הדיבור (המצב הרווח בקרב לומדי שפה נוספת במסגרת בי"ס)

שימוש בכל אחת מהשפות בסיטואציות שונות

דו-לשוניות קולטנית- הבנת שפה נוספת ללא יכולת להפיק שפה בעצמו

דו-לשוניות שלטת (שליטה טובה יותר באחת מן השפות)

יכולת קריאה וכתיבה רק בשפה הנוספת (לדוגמה: דוברי אמהרית שלמדו קרוא וכתוב רק בעברית)

יכולת דיבור גבוהה ממיומנויות אורייניות אחרות (לדוגמה - עובדים זרים)

כמעט שאין אדם דו-לשוני שכשירותו שווה בשתי שפות. אצל מרבית הדו-לשוניים השליטה בשפה אחת טובה יותר מאשר בשנייה. לעיתים השפות מחליפות תפקידים ביניהן. כלומר: השפה שהייתה יותר חזקה הופכת להיות פחות דומיננטית מהשפה השנייה.

מיהו דו-לשוני?

מדדים לדו-לשוניות:

ידע

שליטה (ברמה נמוכה עד גבוהה) בצורות הלשוניות של השפה, במבנים הדקדוקיים והתחביריים ובאוצר המילים.

שימוש

יכולת להשתמש בלשון באופן יעיל והולם את הסיטואציה והצרכים המשתנים.

דו-לשוניות מקסימליסטית
כשירות במיומנויות הלשון
ברמת דובר מלידה

דו-לשוניות מינימליסטית
מאגר מילים מצומצם, שליטה
מינימלית במיומנות לשון
אחת

בחירת השפה

אלו גורמים משפיעים על הבחירה של הדו-לשוני להשתמש בשפה זו או אחרת?

ההיסטוריה האינטראקציונית

בחירה המתבססת על הרגל -
הדוברים בוחרים בשפה שבה רגילים
לדבר בדרך כלל.

הנמענים

מי משתתף באינטראקציה. גורמי
ההשפעה הם: מוצא, גיל, עיסוק,
מעמד חברתי, שפה, דרגת קירבה
וכו'. (בפנייה של דו-לשוני לחד-לשוני,
לרוב תיבחר השפה של הנמען החד-
לשוני, מתוך נימוס)

מידת השליטה הלשונית

הדובר מעדיף להשתמש שפה שבה
הוא שולט טוב יותר ומרגיש בטוח
יותר.

ערוץ התקשורת

העדפת שפה מסוימת בהתאם לצורך
לתקשר בכתב או בעל פה.

אופי הנושא של הנאמר

אופי הנושא (ריגשי, דיווחי, עובדתי
וכו'. משפיע בהתאם למידת הנוחות
והקירבה שחש הדובר לנושא
המדובר. (למשל, ישראלים יעדיפו לדבר
בעברית על נושאים הקשורים לשירות
הצבאי.)

מטרת האינטראקציה

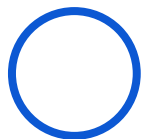
בחירת שפה לפי הפונקציה: הסבר,
הבעת עלבון, התנצלות, תלונה,
ברכה, עידוד וכו'.
לעיתים הבחירה באחת מן השפות
היא במטרה ליצור תחושת קירבה
(או לחילופין, ריחוק).

סגנון השיח

הבחירה בשימוש בשפה זו או אחרת
יכולה לנבוע מכוונות שונות שעליהן
הדובר רוצה לאותת במהלך
האינטראקציה, כמו למשל איתות
שהדובר מבקש להתחיל בנושא חדש,
להחליף את הנמען (כלומר לפנות לבן-
שיח אחר) ועוד.

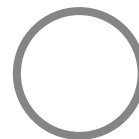

הגישה לדו-לשוניות

כיום

גישה המכבדת רב תרבותיות ורב לשוניות
ודוגלת בשילוב תרבותי ולשוני.

מהמאה ה-19 ועד שנות ה-60

גישה הסוברת כי דו-לשוניות היא מזיקה,
גורמת לתת-הישגים, בלבול ופיצול הזהות.

יתרונות הדו-לשוניות על פי מחקרים שונים

התפתחות קוגניטיבית מהירה יותר, מודעות מטה-לשונית, שימוש גובר בשפה ככלי לחשיבה, ראייה עשירה יותר של המציאות - חשיבה יצירתית וגמישה, יתרון בביצוע משימות מילוליות ולא מילוליות.

יתרון
קוגניטיבי

נגישות למגוון תקשורתי רחב יותר, יכולת להתמודד בעולם של תקשורת בין לאומית בעידן הגלובליזציה, אפשרות לתקשר עם בני משפחה וקהילה הדוברים שפות שונות ובכך להיטיב מערכות יחסים ולחזק את הביטחון העצמי. רגישות כלפי הזולת.

העשרה
מבחינה
תקשורתית

אפשרות לדו-תרבותיות ברמות שונות (לא תמיד) מודעות גבוהה להבדלים בין תרבויות - סובלנות ורגישות גבוהה יותר כלפי תרבויות שונות. (הבנת שפה נוספת יכולה לאפשר הבנה תרבותית וחברתית עמוקה יותר של דוברי השפה וראייה מתוך נקודות מבט נוספות) הזדמנות לחוות ולהשתתף ביותר מתרבות אחת.

אספקט
תרבותי

יתרונות
נוספים

- אפשרות לתקשר עם בני תרבויות שונות.
- הזדמנות לגלות פתיחות.
- הזדמנויות עבודה רבות יותר.
- יכולת קריאת ספרות במקור.
- יכולת ניצול טכניקות מטה-לשוניות המסייעות להגברת יעילות הלמידה.

חסרונות אפשריים של הדו-לשוניות

- מחקר הדו-לשוניות מורכב ורב ממדי, ורבות מתוצאותיו מוגבלות ואינן חד-משמעיות.

ברמת
הפרט

חשש ממצב של שפת ביניים (כלומר חסר לשוני בכל אחת מהשפות) שיתפוס מקום במרחב הקוגניטיבי ויוביל להישגים אקדמיים נמוכים, פיגור בהתפתחות הלשונית, עיכוב בהתפתחות מיומנויות שונות (מתמטיות, מדעיות, יצירתיות ועוד).
מצבים של שליטה מוגבלת בכל אחת מהשפות, נגזרים משלושה אלמנטים:

מעמדה של כל אחת מן השפות.
(רמת "היוקרה" או הנחיצות של
השפה בעיני הפרט או הסביבה)

מידת השליטה והידע של
הילד בשפה החדשה
(השפה השנייה) בהגיעו אל
הסביבה החדשה.

עד כמה הילד שולט בשפה
הראשונה כאשר הוא מגיע
לסביבה לשונית חדשה

האתגר בשמירה על שתי השפות:
מעמדה של השפה הראשונה עלול
להישחק אם היא נחשבת (בעיני הסביבה
והפרט) פחות יוקרתית ונחוצה, וכך רמת
השליטה בה ירד.

האתגר בשמירה על שתי השפות:
נדרשת שליטה מספיקה בשפה הראשונה, על מנת
שהשפה הראשונה לא תאבד והשפה הנוספת תתקדם

חסרונות אפשריים של הדו-לשוניות

חששות נוספים ברמת הפרט:

ישנה דעה כי דו-לשוניות עלולה לגרום להיסוס וגמגום. עם זאת מחקרים הראו שאין קשר מהימן בין דו-לשוניות וגמגום.

ברמת
המשפחה

מתח בתא המשפחתי כאשר יש פער בין ההורים לילדים ברמת השליטה בשפת הרוב, היכול להוביל לתסכול ומתח בין תרבותי.

ברמת
החברה

חשש להתנגשות עם לחצים חברתיים מצד החברה הדוברת את שפת הרוב. חשש מפני העצמת הבידול ואף חוסר נאמנות לאומית. חשש כי שפות זרות יגברו על העברית בשדות שיח שונים (מחקר, תרבות ועוד)

עירוב שפות בשיחה, אשר יקשו על ההבנה של המאזין הדבר תלוי במודל אותו הילדים מחקים. נמצא כי לעיתים עירוב שפות אף נחוץ ומסייע בארגון רצף השיח.

■ זהות

דו לשוניות עלולה לגרום לבלבול ותחושת תלישות, מאחר ואין קשר חד-משמעי בין הפרט לשפה, שהיא אחד ממגדירי הזהות.

- כמענה לחסרונות ברמת החברה, יש גם גישה אחרת הטוענת כי כדאי שיהיה לאזרחי ישראל בסיס איתן בעברית, ידע חזק בערבית לצד כשירות טובה באנגלית ובשפות בין-לאומיות אחרות וכבוד למורשת הלשונית של שפות העולים.

לפי המאמר, רוב החסרונות המיוחסים לדו-לשוניות הינם זמניים והיתרונות גוברים על החסרונות. בעולם שהופך לכפר גלובלי דו-לשוניות היא תופעה בלתי נמנעת.

האם דו-לשוניות מוקדמת עדיפה על מאוחרת?

דו-לשוניות תלויה בגורמים פסיכולוגיים-חברתיים (כמו מוטיבציה ומידת הרצון להתערות בסביבה הדוברת את השפה) ולא ביולוגיים (כלומר - מחקרים הראו כי אין עדות מדעית לכך שלילדים יש יכולת ביולוגית טובה יותר לרכישת שפה נוספת).

יתרונו של הילד הוא ביכולת הפונטית-שמיעתית שמעלה את איכות המבטא. יתרונו של המבוגר הוא במיומנויות האנליטיות (כלומר יכולת הבנה של מבנה השפה וכדומה).

האם כדאי להורות שפה נוספת לילדים צעירים? כאן יש להבחין בין שני אופנים של דו-לשוניות:

דו-לשוניות פורמלית

חשיפה לשפה שנייה במסגרת הוראתית בלבד

נראה שעדיף להתחיל מאוחר יותר, כאשר השפה הראשונה מבוססת. הידע יושג ביתר קלות ומהירות.

דו-לשוניות בלתי פורמלית

חשיפה לשפה שנייה בסביבה של הלומד

נראה שדו-לשוניות מוקדמת מהווה יתרון. לילד יש פחות חששות ועכבות, ויותר הזדמנויות לשימוש בידע הנרכש.

חינוך דו-לשוני

בישראל המדיניות המרכזית היא חד-לשונית. כלומר: מצופה מילדים עולים לרכוש את השפה העברית, ויש מעט הכרה בשפות המקור של העולים או שילובן בתוכנית הלימודים לצד העברית.

המאמר מציע מודל לחינוך לשוני **בגישה דו-כיוונית**.

כלומר: גישה המחזקת ומקדמת גם את שפת הרוב וגם את השפות האחרות - אצל דוברי שפת הרוב והשפות האחרות גם יחד.

שני הכיוונים שמערכת החינוך תספק, על פי המודל:

1. תכנית לימודים שתבטיח שליטה מלאה במיומנויות

שפת הרוב (חיזוק לדובריה ותיגבור לדוברי שפות

אחרות) שליטה ברמת סף (שתוגדר על ידי המסגרת החינוכית)

בשפות אחרות עבור דוברי שפת הרוב, תוך תמיכה

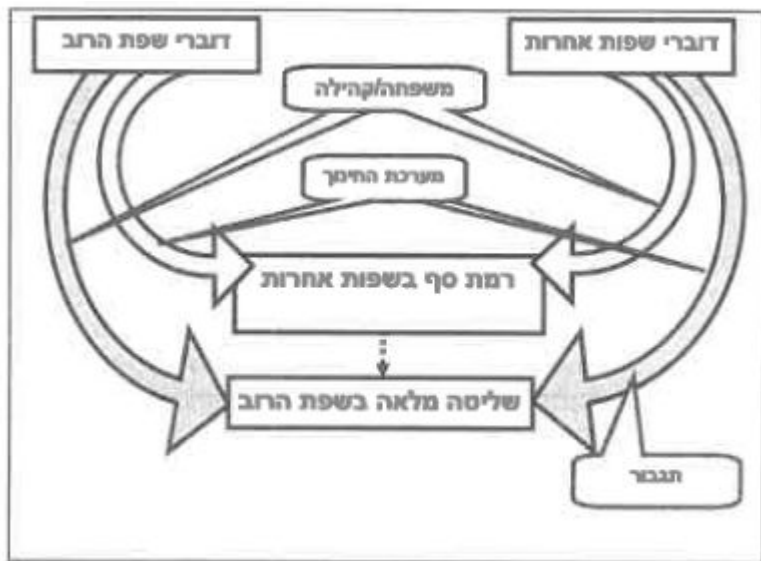
בשפות המקור של דוברי שפות אחרות והכרה בניסיון

התרבותי והלשוני מהבית כבסיס ללמידה.

כיום מבינים כי מדיניות שמטרתה מעבר לשפת הרוב על

חשבון מחיקת השפה הראשונה, מערערת את הבסיס

האישי והקוגניטיבי ללמידה.

תורשים 1: מודל לחינוך דו-לשוני לדוברי שפת הרוב ולדוברי שפות אחרות

חינוך דו-לשוני

תוכניות הטמעה (Immersion) שמטרתן שליטה בשתי שפות:

תוכניות הטמעה
כדוגמת המודל
הקנדי

תוכנית המציעה חינוך דו-לשוני לפי עיקרון שבו בשנים הראשונות מדגישים יותר את השפה הפחות דומיננטית בסביבה בה הילד גדל, ובהדרגה מגיעים להוראה בשתי השפות באופן שווה. (לדוגמה - חיזוק לימודי אנגלית בכיתה בה רוב של דוברי עברית)

המודל החד-
כיווני

חינוך בשתי שפות לקבוצה לשונית אחת. כלומר: הוראה בשתי השפות לתלמידים הדוברים שפה עיקרית אחת.

המודל הדו-כיווני

שתי קבוצות לשוניות הלומדות את תכנית הלימודים כל אחת בשפתה של האחרת.

תכניות אלו זוכות להערכות חיוביות מאוד.
גם מבחינת המיומנויות הלשוניות והאורייניות, וגם מבחינת הערכה עצמית של הלומדים.

סיכום

המאמר מציג דו-לשוניות כתופעה חברתית המתפתחת באופן טבעי בסביבה ובתנאים מסוימים.

סוגיה זו אינה רק פדגוגית אלא גם חברתית, תרבותית ופוליטית.

המאמר טוען כי דו-לשוניות תורמת להתפתחות האישית וכי הכרה במטען לשוני, תרבותי ואינטלקטואלי שונה ואימוץ תכניות לחינוך דו-לשוני יחזקו גישה פלורליסטית אצל הפרט והחברה, ויקנו הון לשוני ותרבותי לפרט ולחברה.

המאמר מציג גישה דו-כיוונית לחינוך הדו-לשוני, על-פי גישה זו ינתן דגש לחיזוק וקידום שפת הרוב וגם השפות האחרות - אצל דוברי שפת הרוב והשפות האחרות גם יחד.

על-פי המאמר, מן הראוי לשתף את המורים בגיבוש ופיתוח תוכניות דו או רב-לשוניות, ולאמץ מדיניות המעודדת שימור וטיפוח של דו-לשוניות.
